

OVERGAVE

DEEL I

Endeavour

I

Ik ben geboren in het laagste deel van het land, ruim zesentwintig meter onder zeeniveau. Toen mijn zus drie jaar later kwam, verhuisden we naar het zuiden, naar de eigenlijke stad: de noordkant van Rotterdam. Het land was pas opgespoten, net opgeëist van de zeebodem, uitgebaggerd door schepen en versterkt met beton. Delen van de straat kwamen los, de ondergrond was nog slap. Ik herinner me brandende wierook, een brakke geur binnenshuis, alsof alles magisch was, er iets opgeroepen moest worden.

Het strand langs de rivier was kunstmatig en als we eroverheen liepen stelde ik me voor dat er onder ons een holle ruimte was, een enorme kloof. We gingen meestal in het weekend of tijdens vakanties en dan hield mijn vader altijd goed het getij in de gaten, bleef nooit ergens lang zitten, maar stapte voortdurend heen en weer. Ik schepte zand in mijn plastic emmertje, drukte het stevig aan en keerde het om, steeds opnieuw. ‘Graaf niet te diep,’ waarschuwde mijn vader, voordat hij weer waakzaam om zich heen keek.

In de Tweede Wereldoorlog werd het centrum van Rotterdam, de historische binnenstad, volledig verwoest. Mijn ouders waren er opgegroeid en herinnerden zich open vlaktes, brede lanen, wind die uit de havens waaide. Ze hadden een wijds uitzicht omdat zoveel gebouwen met de grond gelijk waren gemaakt. Ze lieten me foto’s zien, afgedrukt op velletjes wit karton met brede zwarte kartelranden. Alles oogde somber, overal lag puin en alles – van de resterende gebouwen tot de figuren die ertussen liepen – leek kleiner, lager. Dat stelde me

gerust omdat het betekende dat de wereld groeide, nog steeds in staat van wording was. Misschien zou hij ooit af zijn. Het silhouet van Rotterdam – gekenmerkt door oplichtende raffinaderijen rondom de enorme haven – leek inmiddels op dat van Manhattan, een woud van staal, chroom en glas. Op een zondagmiddag toen ik vijf jaar oud was ging ik met mijn schepje dwars door het zand en stootte ik op het beton eronder. Het trilde door in mijn zenuwen en ik voelde me licht in het hoofd. Het was geen echt strand. Ik zal nooit de blik van afschuw vergeten waarmee mijn vader naar me keek. Ik had iets verpest, zei die. Ik had de illusie doorgeprikt en daar moest ik voor boeten.

Mijn moeder, Fenna, kwam uit het noorden, het enige kind van een verpleegkundige en een fabrieksarbeider, die allebei al waren overleden – haar moeder stierf aan kanker, haar vader aan een niet nader omschreven ziekte, kort daarna – toen mijn moeder net ging studeren. Het was verleidelijk om wiskunde – haar passie, haar levenswerk – te zien als troost, als een mogelijkheid om te ontsnappen aan de realiteit die zich soms uitte in de vorm van een confrontatie, maar volgens Erika, Fenna's nicht, was dat gewoon niet waar. Fenna was altijd al in wiskunde geïnteresseerd geweest. Niet alleen geïnteresseerd, maar echt geboeid, geobsedeerd zelfs. Als kind was ze verlegen en teruggetrokken geweest, sprak zelden ongevraagd en was zo gewend om zich rond een boek te vouwen – handen die het vasthielden, ogen die ernaar keken, knieën die ze ter ondersteuning optrok – dat ze zonder boek niet compleet leek.

Ze probeerde nooit te beschrijven wat ze deed, een nutteloze gewoonte die ik misschien wel van haar heb overgenomen. Hoewel ze het grootste deel van haar leven aan de universiteit werkte, was ze nooit een echte docent, iemand die graag dingen uitlegde. Wiskunde ging niet over communiceren, het doorgeven van iets van de ene mens aan de andere; het was zuiverder, lag dichterbij muziek, als een soort openbaring. De boeken die ik in haar boekenkast zag

– *Philosophy of Cusp Forms, Projectile Transformations, Hyperbolic Motion, Ultraparallel Theorem* – waren als gewelfde oppervlakken; ik ging er met mijn handen overheen zonder dichter bij hun kern te komen. Op één rug stond een oneindigheidssymbool, twee lussen die in elkaar overliefen, zonder titel. Ik wist niet wat ze de hele dag deed, had er zolang ze leefde geen idee van wat er in haar hoofd omging. Als Fenna zou praten in de taal waarin ze dacht, zou het geluid anders zijn dan wat ook ter wereld.

Ze had vaak migraine en ging dan alleen in haar kamer liggen, met gesloten ogen en een natte, witte zakdoek over haar voorhoofd. In zulke periodes vulde haar innerlijke spanning het hele huis. Onze vader, Geert, hield alles strak in de gaten, lette erop dat we nooit onze stem verhieven, nooit een deur open- of dichtdeden, nooit de computer aanzetten. Hij keek me al vermanend aan als ik alleen al te luid dacht. Hij zorgde graag voor Fenna, als een soort discipline. Het gaf hem een doel, iets te doen. Het werd pas echt g^{ên}ant als ze weer beter was, in die korte periode waarin we onze rol niet meer kenden en niet wisten hoe we ons moesten gedragen. Ik weet zeker dat Fenna haar symptomen overdreef, of ze op zijn minst soms rekte. Haar aanvallen creëerden een hek om haar, gaven haar ruimte, tijd voor zichzelf. Geen vragen, geen uitleg. Maar ze deed het vooral voor Geert, zodat hij zich nuttig kon voelen, een rol had, afleiding en wij tegelijkertijd beschermd werden tegen de meer grillige kanten van zijn karakter.

Mijn jeugd kende twee soorten geweld en een daarvan was groeien. Mijn botten hadden onverwachte, enorme groeispurten. De nachten waren soms vreselijk, dan gierde er een ondraaglijke pijn door mijn benen. Soms sliep ik maandenlang geen nacht door. Ik had nachtmerries over miniatuurwezens die onder mijn huid bewogen, me herbouwden en me vervolgens achterlieten als een gestrande en hulpeloze toeschouwer. Ik zweette, moest soms overgeven, puur door de onverklaarbaarheid van wat er gebeurde. Maar Fenna was er altijd voor me, wist haar eigen pijn dan opzij te zet-

ten. Ik hoefde haar niet te roepen, hoefde geen geluid te maken, ze voelde op de een of andere manier aan dat ik haar nodig had en dan kwam ze. Ze troostte me, streek het vochtige haar van mijn voorhoofd, drukte haar handen in mijn dijen en kuiten, klemde ze stevig vast, kneedde het vlees, masseerde het ritmisch, ging de strijd aan met de pijn en probeerde hem hanteerbaar te maken. Ik herinner me dat ik een keer opkeek en haar aan het voeteneind van mijn bed zag staan en niet meteen wist wie ze was. Er kwam iets ongetemds over haar terwijl ze met kracht mijn ledematen ritmisch en energiek te lijf ging, terwijl ik probeerde rustig te blijven, huilend, niet vanwege de pijn maar uit dankbaarheid voor de eerste verrassende tekenen van verlichting. Terwijl ze boven me uittorende in het donker leek ze bijna een deel van me. Ik vraag me af of ze ervan genoot – van het feit dat ik haar nodig had, het gevoel dat we met elkaar verbonden waren. We waren nooit heel hecht geweest. Er werd tijdens deze sessies geen woord gewisseld – ik zou het niet eens gekund hebben, al had ik het geprobeerd. Ze maakte vreemde, zachte, fladderende geluiden, als van een vogel, terwijl ze me gerust probeerde te stellen, vaak de laatste geluiden die ik hoorde voordat ik in slaap viel.

Ik mat mezelf elke avond met een meetlint en noteerde de verschillen 's morgens in een schriftje – bang om op de muur te schrijven. De wetenschap dat deze kracht van binnenuit kwam, dat er iets onvervreemdbaars in mijn lichaam zat dat zich ontvouwde, joeg me angst aan. Het was alsof mijn volgroeide lichaam bij mijn geboorte al klaar was geweest, samengeperst en tot een kleine bal gekneet en het zich nu langzaam ontvouwde. Ik vond het verschrikkelijk – ik wist niet of ik dit in mijn eentje kon, maar 's nachts met mijn moeder erbij, die niet alleen toezicht op me hield, maar me begeleidde terwijl ik groeide en veranderde, begreep ik dat het ook niet nodig was, dat ik niet echt alleen was. Als ik 's ochtends mijn eerste voorzichtige wankele stappen zette, me op de keukenbank liet zakken met de tafel voor me en mijn rug tegen de muur, keek Fenna me

dankbaar en blij aan. Het betekende iets voor me – het bewijs dat mijn verschijning haar gelukkig maakte, de bevestiging dat ze me, ondanks alles, echt wilde.

Geert had altijd maar één ding gewild: architect worden. Als kind al, hij stemde er zijn studie op af. Maar er ging iets verkeerd en zijn toelatingsexamen werd een ramp. Hij maakte het zo slecht dat hij niet eens in aanmerking kwam voor een herkansing. Hij had zijn enige kans verprutst en is daar nooit overheen gekomen. Ik hoorde pas over zijn ambities en hoe ze strandden toen ik allang het huis uit was; hij heeft er tegen mij nooit iets over gezegd. Het was Erika die me weer eens wijzer maakte. Zij kende zelf niet eens het hele verhaal, maar liet doorschemeren dat het iets met zenuwen te maken had, dat Geert een verlamdende paniekaanval had gehad.

En zo was Geert, die altijd alleen maar architect had willen worden, dingen op het land had willen bouwen, groei had willen zien, uiteindelijk dat gaan doen wat hij nadrukkelijk niet wilde, hetzelfde werk als zijn voorouders hadden gedaan: hij ging naar zee. Aanvankelijk werkte hij net als zijn vader en grootvader op Atlantische trawlers en was soms maanden van huis. Hij nam dat besluit, als ik de tijdlijn tenminste goed heb berekend, vrijwel meteen nadat hij gezakt was voor zijn toelatingsexamen, alsof hij zichzelf wilde straffen, de steek van ijskoude zoute lucht wilde voelen op huid die onder de rode bloederige striemen zat van de dikke touwen. Hij deed dat werk jarenlang, hield het langer vol dan velen, en spaarde behoorlijk wat geld. En toen – onbegrijpelijk – ontmoette hij Fenna.

Op een avond botsten ze op straat tegen elkaar aan. Hij was dronken, kwam net uit de kroeg en was ontzet, verbijsterd, door zijn onhandigheid. De volgende vierentwintig uur brachten ze samen door. Daarna was hij veranderd. Hij was geobsedeerd, kon nergens anders meer aan denken. Ineens was hij een ander mens, wist hij wat hij wilde, wat hij kon. Hij vond het onverdraaglijk om niet bij Fenna te zijn. Naar zee gaan voelde als haar verlaten, een ramp. Aan boord

werd hij verteerd door jaloezie en paranoia. Hij was net zo verbaasd als iedereen dat Fenna – donker, verfijnd, knap – belangstelling voor hem had en hij maakte zichzelf belachelijk – het was ongetwijfeld gewoon een droom geweest. Terug aan land nam hij een overhaaste, emotionele beslissing, iets wat totaal niet bij hem paste: hij zwoer nooit meer terug te gaan naar zee. Hoewel Fenna beslist snel tot bezinning zou komen en niets meer met hem te maken zou willen hebben, moest hij de minieme kans benutten dat ze elkaar zouden blijven zien, misschien zelfs – hij kon de gedachte daaraan bijna niet verdragen – samen een toekomst zouden opbouwen. Die dag pleegde hij twee telefoontjes: één naar zijn havenagent en één naar de vrouw met wie hij de rest van zijn leven samen zou zijn.

Het is er allemaal – de zee, de mysterieuze vrouw, de toevallige ontmoeting die twee levens verandert. Het feit dat ik er alleen in clichés over kan praten, bewijst, denk ik, hoe onverklaarbaar en onverdedigbaar – en hoezeer een vergissing – hun relatie was.

Zoals later bleek had Geert niet helemaal afscheid genomen van de zee. Hij zou er blijven werken, indirect, bijna veertig jaar lang, totdat zijn longen het uiteindelijk begaven en hij stierf in een anoniem, kaal kantoortje van het waterschap.

Geerts overgrootvader van vaderskant had gewerkt voor de VOC, de Verenigde Oost-Indische Compagnie, toen die al met zijn laatste stuiptrekkingen bezig was. Zijn vader had op zijn beurt ook voor de VOC gewerkt, net als diens vader daarvoor, zo gaat het verhaal tenminste. Johannes, Geerts vader, vertelde graag over de avonturen van onze voorouders. Ik herinner me Fenna's beleefde glimlachjes terwijl hij maar doorging – ze geloofde er niets van. De VOC vormde het begin van de moderne tijd, volgens Johannes, de uitvinding die dit alles – hij gebaarde door de ramen naar Rotterdam – mogelijk had gemaakt. De Compagnie werd opgericht in 1602 en was het eerste bedrijf ter wereld dat aandelen uitgaf en dezelfde bevoegdheden had als de staat. De VOC-vloot bevoer alle wereldzeeën, sloot verdragen, maakte vijanden en bondgenoten, executeerde gevangenen, koloni-

seerde complete landen. De Compagnie sloeg zelfs zijn eigen munt. Johannes vertelde ons spannende verhalen die zich afspeelden op verre eilanden in de Indische Oceaan, over schipbreukelingen, begraven schatten en verbazingwekkende ontdekkingen. Mijn zus en ik hingen aan zijn lippen. Vergeleken met zijn spannende en meeslepende verhalen leek ons eigen leven saai en oninteressant. Johannes zei dat geen van deze avonturen mogelijk was geweest als Nederland ook maar een klein beetje anders was geweest. Het was juist vanwege de lage ligging van het land en de moeilijkheid om er landbouw te bedrijven dat de VOC was opgericht. Nederland had zichzelf moeten heruitvinden en werd een land van de verbeelding. Terwijl het oorspronkelijke Nederland op één plek was gebleven, reisde het schaduwwand, de VOC, de wereld rond. Het oorspronkelijke land werd van alle kanten bedreigd door het water, overstromingen lagen altijd op de loer en ondertussen exploiteerde de VOC de wereldzeeën, alsof de constante dreiging van verdrinken het land inspireerde om de oceanen te doorgronden als geen ander.

Geert hield niet van deze verhalen; dat was een van de redenen waarom Johannes ze zo graag vertelde. Johannes had een rood hoofd, was groot en luidruchtig en zijn lijf leek uit zijn leunstoel te puilen. Wij vonden hem absoluut niet op onze vader lijken – Geert was pezig, moe, terughoudend en weinig spraakzaam. Maar als ik er nu op terugkijk, zie ik het toch anders. Geert was zijn leven lang bang voor zijn vader, hunkerde naar zijn aandacht en goedkeuring en haatte zichzelf om die zwakte. De kleinste opmerkingen van Johannes – grapjes, geklets om ons aan het lachen te maken – hadden effect op hem. Geert moest zich dan zichtbaar inhouden en verliet de kamer, terwijl Fenna hem, ondanks haar glimlach, mild bezorgd nakeek. Maar waar ik toen absoluut geen idee van had, was dat Geert bang was voor Johannes, net zoals mijn zus en ik bang waren voor Geert.

Nu weet ik dat hij niet alleen vermoedde dat hij zijn vader teleurgesteld had, maar dat hij dat ook keer op keer bevestigd kreeg. Allereerst door zijn werk. In de ogen van zijn vader was Geert zwak,

niet opgewassen tegen de zee. De rest van zijn werkzame leven, tot aan zijn dood in een van hun kantoortjes, werkte Geert voor het regionale waterschap als waterbouwkundig ingenieur en adviseur. Pas later ontdekte ik, toen ik in een vlaag van voorspelbare wroeging zijn leven ging onderzoeken en probeerde alles in elkaar te passen, dat de waterschappen helemaal teruggingen tot de dertiende eeuw, toen ze een soort semiautonom overheidsorgaan vormden, verkiezingen hielden en belastingen inden. Johannes vermeldde dat nooit in zijn verhalen – dat zou Geert te veel eer aandoen – maar er was een duidelijk verband tussen de vernieuwingen die de waterschappen doorvoerden en de oprichting van de VOC. Hun werk was – en is – van levensbelang. Had ik dat toen Geert nog leefde maar geweten.

Zonder de waterschappen zou Nederland er niet zijn. Het land zou onmiddellijk overstroomd; meer dan twee derde van het land zou onder water komen te staan. De waterschappen, met hun leger aan ingenieurs, waren voortdurend bezig met het aanpassen en ontwerpen van manieren om rivieren in te dammen, overtollig water af te voeren en kunstmatige kustlijnen aan te leggen, zoals het dunne laagje strand waar we in mijn jeugd vaak naartoe gingen. Het werk was nooit af; waterbeheer was een project zonder einde. Wat ik toen niet begreep, maar nu wel, was de druk waaronder Geert elke dag van zijn lange carrière gebukt ging. Als hij dan 's avonds thuiskwam voelde hij zich niet opgelucht, maar gelaten. Het werk hield nooit op. Weekeinden en vakanties vormden slechts een tijdelijke vrijstelling van de taak om het water te begrijpen, te voorspellen, te sturen en te verspreiden, omdat anders de wijde omgeving van Rotterdam, een gebied waar meer dan twee miljoen mensen woonden, zou overstroomd.

Toen hij zich eenmaal aan dit leven had verbonden, kon hij er zich niet meer van losmaken. Hij was boos op ons, zijn dochters, omdat de financiële eisen van ons bestaan hem aan zijn werk kluisterden. Maar zijn humeur werd ook beïnvloed door wat hij op het werk zag, een wereld in een hachelijk evenwicht, een omgeving die vijandig

stond tegenover de mens en die alleen voor rampspoed werd behoeft vanwege het maatwerk van specialistenteams. Niet dat hij daarvoor dankbaarheid verlangde, nee, alleen erkenning van het feit dat die dreiging er wás.

Hij haatte de arrogantie waarmee hij werd omringd. Het laatste wat hij elke avond deed was onze borden op tafel zetten voor het ontbijt, als een oproep, een gebed, alsof die investering de nieuwe dag meer kans zou geven te ontstaan. Hij stond vroeg op, zelfs op vrije dagen, en eiste dat wij dat ook deden, meestal niet later dan zeven uur. Ik herinner me dat hij ooit 's morgens in alle vroegte in de tuin stond, vlak voor mijn kamerraam, en dat zijn voeten knerpten op het grind toen hij overdreven energiek mijn raam begon te lappen. Tot mijn verbazing besepte ik later dat wat hij deed, wat ik altijd als sadistisch had gezien, misschien eerder bedoeld was om ons te laten genieten, erop uit te trekken en de wereld te ervaren. Onze vrijheid stond haaks op zijn opsluiting, maar zijn werk had hem ook geleerd dat je het leven niet passief kon leven, dat het moest worden aangegrepen en bevochten. Als hij zo hard werkte als hij deed – soms was hij wanneer hij thuiskwam zo stijf dat hij nauwelijks kon zitten en liever in de deuropening of met zijn rug tegen de muur bleef staan – dan was het minste wat wij konden doen genieten van wat hij ons had gegeven in plaats van onze dagen in bed verdoen.

Mijn zus en ik hebben als kind nooit geprobeerd om zijn opvliegendheid te begrijpen, we waren er gewoon bang voor en probeerden er zo veel mogelijk aan te ontkomen. Het engste was misschien wel dat zijn humeur totaal onvoorspelbaar was. Omdat we hem niet kenden, wisten we niet hoe hij zou reageren. Alles wat we zeiden of deden, hoe onschuldig ook, kon een storm in hem ontketenen. Ik heb nooit iemand zo horen schreeuwen als mijn vader. Die uitbarstingen leken nog urenlang, dagenlang na te echoën in de kamers van ons huis. Hij gooide spullen kapot, smet ze tegen de muur. Zijn energie, de kracht van zijn woede, was ongelofelijk. Hij schoot vooruit, stormde door de kamer, greep me beet en tilde me op aan de